

NATUURBESCHERMING OP DE UTRECHTSE HEUVELRUG

Marco Glastra

Het vorige nummer van *de Kruisbek* stond voor een belangrijk deel in het teken van de Utrechtse Heuvelrug. Duidelijk werd dat de Heuvelrug grote betekenis heeft voor de natuur en dat er op verschillende fronten gewerkt wordt aan behoud en herstel van de natuurwaarden. Ook Het Utrechts Landschap speelt daarbij een rol. In de eerste plaats als eigenaar en beheerder van ruim 3000 ha natuurgebied op de Heuvelrug. Maar natuurbescherming houdt niet op bij de grenzen van onze natuurgebieden. Vrijwel overal op de Heuvelrug hoor je op de achtergrond het autoverkeer of zie je aan de horizon een stedelijke skyline. Zowel wegen als bebouwing hebben een onbedwingbare neiging om verder op te rukken. Natuurorganisaties als Het Utrechts Landschap proberen invloed uit te oefenen op de besluitvorming van Rijk, Provincie en gemeenten. Inzet daarbij is om de versnipperde natuur van de Heuvelrug om te vormen in één samenhangend natuurgebied van Nederrijn tot Gooimeer. Beide rollen - die van beheerder en belangenbehartiger - en bijbehorende resultaten zullen in dit artikel nader worden toegelicht.

Bosbeheer

Het grootste deel van de terreinen van Het Utrechts Landschap op de Heuvelrug bestaat uit bos. Veelal zijn deze bossen geplant als productiebos. Door omvormingsbeheer worden deze eenvormige bossen, vaak met een groot aandeel exoten, geleidelijk ontwikkeld in de richting van gemengde bossen bestaande uit inheemse boomsoorten als eik, berk, beuk en grove den. Bomen krijgen de kans om oud te worden. Het aandeel dood hout, zowel staand als liggend, neemt flink toe. Vogelsoorten als zwarte specht, bosuil, glanskop en boomklever profiteren van deze ontwikkelingen. Keerzijde van de medaille is dat typische naaldboutsoorten als het goudhaantje afnemen. En de tijd dat kapvlaktes tijdelijk leefruimte boden aan boompieper en nachtzwaluw, is voorbij. Deze liefhebbers van open ruimten moeten hun heil zoeken op de heidevelden of wachten op een grote storm!

Zodra er sprake is van een bos met een gevarieerde structuur, soortensamenstelling en leeftijdsopbouw, kunnen beheersmaatregelen achterwege blijven. Het bos krijgt dan de status van "natuurbos" en kan zich ongestoord verder ontwikkelen. Het bosreservaat Noordhout (Driebergen) is daar een prachtig voorbeeld van. Er zijn overigens ook bossen waar niet gestreefd wordt naar natuurbos. Dit geldt bijvoorbeeld voor de parkachtige bossen van landgoederen. Exoten, zowel solitair als in lanen, zijn hier vaak gezichtbepalend en zullen dat ook in de toekomst blijven staan.

Open terreinen

Ooit was de Heuvelrug bedekt met glooiende heidevelden. Bomen ontbraken vrijwel volledig. Enkele grote heidevelden en talloze kleine terreintjes herinneren aan deze tijd. Voor de biodiversiteit van de Heuvelrug vormen de open terreinen ware

schatkamers. Van veel soorten reptielen, dagvlinders en vogels is het voorkomen beperkt tot de heideterreinen. Bekende voorbeelden bij de vogels zijn roodborsttapuit, boomleeuwerik en nachtzwaluw. De populaties van de heidesoorten staan onder druk door verkleining van het heideareaal en verslechtering van de kwaliteit van het leefgebied. Soorten als wulp, korhoen, grauwe kiekendief en duinpieper zijn daardoor inmiddels verdwenen op de Heuvelrug. Behoud van de open terreinen en verbetering van de kwaliteit van het heidebiotoop zijn van groot belang. Beheersmaatregelen die daarbij worden toegepast zijn maaien, plaggen, begrazen en het verwijderen van bosopslag. Omvorming van bos naar heide is noodzakelijk om de heideterreinen te vergroten en onderling te verbinden.

Wulp – Gerard Bogaert

Daar waar de Heuvelrug grenst aan de uiterwaarden van de Nederrijn ziet Het Utrechts Landschap mogelijkheden om op een andere manier om te gaan met openheid. In grote begrazingseenheden die zowel de Heuvelrug als de uiterwaarden omvatten, zal bij jaarrondbegrazing met paarden en runderen een parkachtig landschap ontstaan met open plekken. Bos en open plekken zullen zowel in tijd als ruimte in elkaar overlopen. Op de Plantage Willem III bij Elst wordt deze visie in de praktijk gebracht. Bos, heide en voormalige landbouwgronden worden hier integraal begraasd. Er ontstaat een prachtig geheel op de flank van de Heuvelrug. Hopelijk kunnen de Elster Buitenwaarden hieraan in de nabije toekomst worden toegevoegd en zal onder de provinciale weg een faunatunnel worden aangelegd.

Heel de Heuvelrug

In theorie is de Heuvelrug - na de Veluwe - het tweede natuurgebied van binnen-dijks Nederland. In de praktijk komt daar voor een aantal planten- en diersoorten weinig van terecht en bestaat de Heuvelrug uit talrijke snippers leefgebied die vaak onderling onbereikbaar zijn. Het risico op (lokaal) uitsterven neemt daardoor toe en voor soorten die grote leefgebieden nodig hebben is er onvoldoende ruimte. Een voorbeeld hiervan is de boommarter. Deze soort komt wel voor op de Heuvelrug, maar balanceert voortdurend op het randje. In het Nationaal Park heeft de boommarter vaste voet aan de grond, maar blijft kwetsbaar door de geringe omvang van de populatie. Op de rest van de Heuvelrug wisselen aan- en afwezigheid elkaar af. De hoge dichtheid aan wegen speelt daarbij een belangrijke rol: elke boommarter heeft wel een drukke weg in zijn leefgebied en loopt bij elke oversteek het risico om doodgereden te worden. Het Utrechts Landschap maakt zich sterk om lokale wegen minimaal 's nachts af te sluiten, de maximumsnelheid op provinciale wegen te verlagen tot 60 km/u en bij snelwegen ecoducten aan te leggen. In het kader van de Reconstructie van de Gelderse Vallei maken wij ons - met succes - hard voor de aanleg van een "robuuste verbingszone" tussen Heuvelrug en Veluwe die gebruikt kan worden door de boommarter, maar ook door het edelhert.

Natuurbrug Crailo (in uitvoering).

Natuurbescherming op de Heuvelrug is niet alleen een zaak van behouden wat je hebt, maar ook actief werken aan herstel en ontwikkeling. Versterken van de samenhang is noodzakelijk om de natuur de veerkracht te geven om een stootje op

te kunnen vangen. Het Utrechts Landschap probeert onder het motto "Heel de Heuvelrug" bestuurders te motiveren om hiermee aan de slag te gaan. Als er door Provincie, gemeenten of Rijkswaterstaat plannen gemaakt worden, denken we actief mee om ervoor te zorgen dat de plannen winst opleveren voor de natuur. Dit werpt zijn vruchten af. Zo zijn er inmiddels concrete plannen voor de aanleg van ecoducten over de A12 en de A28.

Hart van de Heuvelrug

Soms nemen we zelf een initiatief en proberen andere partijen hierin mee te krijgen. Een voorbeeld hiervan is de visie "Hart van de Heuvelrug" die Het Utrechts Landschap in 2001 presenteerde. De visie heeft betrekking op het gebied tussen Amersfoort en Zeist, waar sprake is van een concentratie van militaire terreinen en zorginstellingen. Hoewel de Heuvelrug hier op zijn breedst is, vormt het gebied voor veel dieren een barrière vanwege de aanwezigheid van bebouwing, infrastructuur en hekken. Om de situatie te verbeteren is het noodzakelijk om tot een uitruil van posities te komen. Door ontwikkelingen bij Defensie en de zorginstellingen is er volop dynamiek in het gebied waar je bij aan kunt sluiten.

Om tot de gewenste herschikking van "rood" en "groen" te komen, heeft Het Utrechts Landschap het "schaakbordmodel" ontwikkeld. De Provincie heeft dit initiatief omarmd en de regie op zich genomen. Dit heeft geresulteerd in een intentieverklaring "Hart van de Heuvelrug" die door 16 partijen is ondertekend. Gezamenlijk nemen de partijen de verantwoordelijkheid op zich om twee corridors te ontwikkelen tussen de noordelijke en de zuidelijke Heuvelrug. Het geldt dat hiervoor nodig is, wordt verdiend door de herontwikkeling van enkele zorginstellingen en defensieterreinen. Al met al een complexe materie, maar Het Utrechts Landschap is hoopvol gestemd over het eindresultaat.

Informatie

Zonder volledig te worden heb ik geprobeerd om de rollen die Het Utrechts Landschap speelt - beheerder en belangenbehartiger - toe te lichten. Alle vogelaars roepen wij op om leuke waarnemingen in onze terreinen door te geven, bijvoorbeeld via de rubriek "buitengewoon" op onze site www.utrechtslandschap.nl. Mocht u vragen of opmerkingen hebben over het beheer van onze terreinen, dan kunt u deze kwijt bij de betreffende boswachter (te achterhalen via onze site).

Marco Glastra is beleidsmedewerker van Het Utrechts Landschap.